

The Doctrinal Evolution of Civil-Military Cooperation in Ukraine: Its Political and Legal Essence, International Experience, and Transformation in the Context of the Russo-Ukrainian War

Yaroslav Obodianskyi ^{1, 2 *} ● Roman Kalynovsky ³

¹ *Vasyl Stefanyk Precarpathian National University (Ukraine). Third-Year PhD Student at the Department of Political Science*

² *Ivano-Frankivsk National Technical University of Oil and Gas (Ukraine). Captain, Senior Assistant to the Head of the Educational Unit, Department of Military Training.*

³ *Ivan Franko National University of Lviv (Ukraine). Second-Year PhD Student at the Department of Social Law.*

* **Corresponding Author**, e-mail: yaroslav.obodianskyi.23@pnu.edu.ua

ARTICLE INFO

ABSTRACT

Research Article

DOI:

[10.70651/3041-2498/2026.4.11](https://doi.org/10.70651/3041-2498/2026.4.11)

Received:

6 March 2026

Accepted:

10 April 2026

Published online:

15 April 2026

Copyright © 2026
by authors

This is an open access journal and all published articles are licensed under a Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International (CC BY-NC 4.0)

Following the end of the Cold War and the subsequent escalation of regional conflicts in Europe and the Middle East, the limitations of the traditional political and legal framework of international security became increasingly evident. At the same time, classical military means and methods, primarily oriented toward ensuring international and national security as well as state defense within established security paradigms, gradually proved insufficient in the face of new types of threats. The contemporary security system is largely shaped by hybrid and asymmetric challenges, which necessitate a reconsideration of the role of the armed forces, public authorities, civilian institutions, and society as a whole within an integrated system of ensuring national security and defense. Under these conditions, transformation affects not only national security models but also collective security structures and established treaty-based platforms for international cooperation, including NATO, the United Nations, the European Union, the OSCE, and others. In view of this, one may predict a further increase in the role of regional structures – political, military, and economic – which will increasingly act not merely as auxiliary elements of the global security architecture, but also as autonomous centers of decision-making, resource coordination, and crisis response. In the context of the Russian-Ukrainian war and Ukraine’s simultaneous strategic course toward Euro-Atlantic integration, the military-political leadership of the state is increasingly emphasizing the importance of public trust, value-based solidarity, moral authority, and international support as intangible factors of defense capability. At the same time, these factors cannot remain solely at the level of declarative guidelines, since under wartime conditions they require conversion into concrete material, managerial, and strategic outcomes. It is precisely in this context that civil-military cooperation bodies were institutionalized within the Armed Forces of Ukraine. These bodies have undergone an evolutionary path from a relatively peripheral structure with predominantly auxiliary functions to an important component of the management mechanism that combines military rationality with the logic of humanitarian, social, and political-legal governance. This evolution is reflected not only in the practical experience of the functioning of civil-military cooperation, but also in doctrinal normative legal acts, which have gradually reinterpreted the place and role of civil-military cooperation within the state defense system. Accordingly, the change in doctrinal approaches to civil-military cooperation demonstrates a broader transformation in the views of the military-political leadership regarding the interaction among the defense forces, the civilian population, public authorities, local self-government bodies, and international partners under conditions of the Russian Federation’s prolonged armed aggression against Ukraine.

KEYWORDS

armed forces, politics, civil-military cooperation, national security, doctrine, national resilience, national resistance, NATO, war in Ukraine.

Доктринальна еволюція цивільно-військового співробітництва в Україні: політико-правова сутність, міжнародний досвід і трансформація в умовах російсько-української війни

Ярослав М. Ободянський ^{1, 2*} • Роман М. Калиновський ³

¹ Прикарпатський національний університет ім. В. Стефаника (Україна). Аспірант III-го року навчання кафедри політичних наук.

² Івано-Франківський національний технічний університет нафти і газу (Україна). Капітан, старший помічник начальника навчальної частини кафедри військової підготовки.

³ Львівський національний університет імені Івана Франка (Україна). Аспірант II-го року навчання кафедри соціального права.

* Автор-кореспондент, e-mail: yaroslav.obodianskyi.23@pnu.edu.ua

СТАТТЯ

АНОТАЦІЯ

Дослідницяка

DOI:

[10.70651/3041-2498/2026.4.11](https://doi.org/10.70651/3041-2498/2026.4.11)

Отримана:

06.03.2026 р.

Прийнята:

10.04.2026 р.

Опублікована:

15.04.2026 р.

Авторське право

© 2026 авторів

Цей твір

ліцензовано на умовах Ліцензії Creative Commons «Із Зазначенням Авторства – Некомерційна 4.0 Міжнародна» (CC BY-NC 4.0).

Після завершення «холодної війни» та подальшого загострення регіональних конфліктів у Європі й на Близькому Сході дедалі очевиднішою стала обмеженість традиційної системи політико-правових координат міжнародної безпеки. Водночас класичні військові засоби й методи, орієнтовані переважно на забезпечення міжнародної та національної безпеки, а також оборони держави в межах усталених безпекових парадигм, поступово виявили свою недостатність перед новими типами загроз. Сучасна система безпеки значною мірою формується під впливом гібридних та асиметричних викликів, які зумовлюють необхідність переосмислення ролі збройних сил, органів державної влади, цивільних інституцій і суспільства загалом у комплексній системі забезпечення національної безпеки й оборони. У цих умовах трансформації зазнають не лише національні безпекові моделі, а й структури колективної безпеки та усталені договірні майданчики міжнародної взаємодії, зокрема НАТО, ООН, ЄС, ОБСЄ тощо. З огляду на це можна прогнозувати подальше зростання ролі регіональних структур – політичних, військових та економічних, – які дедалі частіше виступатимуть не лише допоміжними елементами глобальної архітектури безпеки, а й самостійними центрами ухвалення рішень, координації ресурсів і реагування на кризові явища. В умовах російсько-української війни та одночасного стратегічного курсу України на євроатлантичну інтеграцію військово-політичне керівництво держави дедалі більшою мірою актуалізує значення суспільної довіри, ціннісної солідарності, морального авторитету й міжнародної підтримки як нематеріальних чинників обороноздатності. Водночас ці чинники не можуть залишатися виключно у площині декларативних орієнтирів, оскільки в умовах війни вони потребують конверсії у конкретні матеріальні, управлінські та стратегічні результати. Саме в цьому контексті у Збройних Силах України було інституціоналізовано органи цивільно-військового співробітництва, які пройшли еволюційний шлях від відносно периферійної структури з переважно допоміжними функціями до важливої ланки управлінського механізму, що поєднує воєнну раціональність із логікою гуманітарного, соціального та політико-правового управління. Ця еволюція відображена не лише в практичному досвіді функціонування цивільно-військового співробітництва (ЦВС), а й у нормативно-правових актах доктринального характеру, що поступово переосмислювали місце й роль цивільно-військового співробітництва в системі оборони держави. Відтак зміна доктринальних підходів до ЦВС засвідчує ширшу трансформацію поглядів військово-політичного керівництва на взаємодію сил оборони, цивільного населення, органів державної влади, місцевого самоврядування та міжнародних партнерів в умовах тривалої збройної агресії РФ проти України.

КЛЮЧОВІ СЛОВА

збройні сили, політика, ЦВС, національна безпека, доктрина, національна стійкість, національний спротив, НАТО, війна в Україні.

1. Introduction

На сучасному етапі цивільно-військове співробітництво набуває особливого значення внаслідок необхідності комплексного врахування суспільно-політичного, соціального та гуманітарного чинників під час планування й реалізації оборонних заходів. Йдеться, зокрема, про оцінку впливу цивільного середовища на планування бойових дій, організацію мобілізаційних процесів, реагування на масові переміщення населення, зростання гуманітарних потреб, а також про підвищення суспільних очікувань щодо соціального й правового захисту військовослужбовців та членів їхніх сімей тощо.

У зв'язку з цим в умовах відсічі та стримування збройної агресії РФ проти України актуалізується потреба в ефективному інституційному механізмі інтеграції цивільного чинника в систему управління обороною. Такий механізм має забезпечувати не лише координацію взаємодії між силами оборони, органами державної влади, місцевого самоврядування, цивільним населенням, а й підтриманням суспільної стійкості, легітимності оборонних зусиль та громадської підтримки дій сил оборони і стратегічного курсу військово-політичного керівництва держави.

Доктринальна еволюція ЦВС в Україні простежується, зокрема, через порівняння положень (Доктрина ВКП 9-00(01).01 «Цивільно-військове співробітництво», затвердженої Головнокомандувачем Збройних Сил України 02 липня 2020 року) [1], та (Доктрина ОП 9-0(112) «Цивільно-військове співробітництво», затвердженої Головнокомандувачем Збройних Сил України 04 жовтня 2025 року) [2]. Змістовна ревізія цих доктринальних документів відбувалася за рахунок трансформації безпекового середовища, історичним рубежем якої стало 24 лютого 2022 року.

2. Literature Review

Донедавна цивільно-військове співробітництво як окремих феномен розглядалося переважно в ширшому контексті цивільно-військових відносин – як політико-правовий, управлінський і безпековий механізм, спрямований на забезпечення балансу між військовою сферою та демократичними інститутами держави. Теоретичні засади таких відносин були закладені у класичних працях С. Гантінгтона, який обґрунтував концепцію об'єктивного цивільного контролю над збройними силами [3], та М. Яновіца, який розглядав армію як важливий соціальний інститут демократичного суспільства [4]. Подальший розвиток концептуальних підходів до цивільно-військових відносин знайшов відображення у роботах С. Файнера, присвячених політичній ролі військових інституцій [5].

У міжнародній безпековій практиці цивільно-військове співробітництво поступово сформувалося як окремих напрям діяльності, спрямований на координацію взаємодії між військовими структурами, органами влади, міжнародними організаціями та цивільним населенням у кризових і конфліктних ситуаціях. Значний вплив на розвиток відповідних підходів справили рекомендації міжвідомчих гуманітарних структур ООН [6], а також доктринальні документи НАТО, зокрема Allied Joint Doctrine for Civil-Military Cooperation та Civil-Military Cooperation Handbook [7, 8].

В Україні розвиток ЦВС пов'язаний насамперед із необхідністю реагування на наслідки російської агресії та забезпечення ефективної взаємодії між силами оборони й цивільним середовищем. Основні концептуальні засади функціонування цього інституту визначені у Доктрині «Цивільно-військове співробітництво» 2020 року [1], яка була суттєво оновлена в редакції 2025 року [2] з урахуванням досвіду повномасштабної війни.

Питання державного регулювання та практичної реалізації завдань цивільно-військового співробітництва в сучасних умовах досліджуються у працях О. О. Куткова, Л. Ю. Літвіна, О. П. Вербовенка та інших українських науковців [9, 10]. У цих роботах особлива увага приділяється механізмам взаємодії військових структур із населенням, інформаційній безпеці та організаційним моделям функціонування ЦВС в умовах воєнного стану.

Водночас важливе значення для подальшого розвитку інституту цивільно-військового співробітництва мають нові нормативно-правові акти, спрямовані на розширення його функціональних можливостей. Зокрема, відповідні зміни закріплено у Законі України №4068-IX

[11], а також у постанові Кабінету Міністрів України щодо впровадження служб супроводу військовослужбовців та членів їхніх сімей [12].

3. Problem Statement

Політико-правовий, системний, інституційний і функціональний аналіз доктрин ЦВС в історичній перспективі та в умовах війни є важливим для розуміння трансформації національної безпекової архітектури. Актуальність цього питання визначається потребою посилення координації між органами цивільно-військового співробітництва, державними структурами, силами оборони та громадянським суспільством задля зміцнення національної стійкості України.

Попри наявність значного масиву наукових, доктринальних і нормативно-правових джерел, у сучасних дослідженнях недостатньо уваги приділено саме еволюції доктринальних підходів до цивільно-військового співробітництва в Україні та трансформації його політико-правової сутності під впливом російсько-української війни. Саме це й зумовлює мету даного дослідження.

4. Methods and Materials

Дослідження ґрунтується на аналізі нормативно-правових актів, доктринальних документів Збройних Сил України та НАТО, а також наукових праць з проблематики цивільно-військових відносин. Використано системний, історичний, порівняльно-правовий та формально-юридичний методи дослідження, що дозволило розкрити особливості доктринальної еволюції цивільно-військового співробітництва в Україні.

5. Results and Discussion

На сьогодні ЦВС постає не лише як інституційно оформлена структура, а як складний організаційно-функціональний механізм, покликаний трансформувати нематеріальні ресурси держави: політичну волю, суспільну довіру, ціннісну солідарність, моральний авторитет і міжнародну підтримку у конкретні матеріальні, управлінські та стратегічні результати. Йдеться про здатність відповідних інституцій, організацій і залучених суб'єктів конвертувати ці нематеріальні активи в реальні ресурси обороноздатності, у видимі зміни на карті бойових дій, у стабілізацію політико-правового простору держави, а також у посилення її міжнародного престижу.

У цьому контексті ЦВС виконує функцію посередницької та інтеграційної ланки між силами оборони, суспільством, державними інституціями та міжнародним середовищем. Саме через таку діяльність утверджується суб'єктність держави, яка в умовах збройної агресії не лише здійснює відсіч, а й демонструє здатність діяти відповідно до принципів права, демократії та міжнародного гуманітарного порядку. Поведінка сил оборони на полі бою, їхня відповідність нормам міжнародного гуманітарного права, а також практична реалізація засад людяності, відповідальності й правової культури легітимізують українську боротьбу як боротьбу не лише за територіальну цілісність, а й за ціннісні основи демократичного світу.

Доктрина 2020 р. формувалася в умовах тривалого, але відносно локалізованого воєнного конфлікту на сході України та триваючої тимчасової окупації Криму. Характерною для цього періоду була гібридність загроз: поєднання збройного насильства з інформаційними операціями, використанням проксі-структур, економічним та політичним тиском. У такому контексті цивільне середовище розглядалося переважно як операційний чинник, тобто як джерело обмежень для маневру військ, середовище легітимації та об'єкт стабілізаційних заходів. ЦВС у 2020 р. виступало механізмом деконфліктизації, комунікації з місцевою владою, гуманітарними організаціями та населенням у районах проведення ООС, а також інструментом оцінювання цивільної обстановки і прогнозування її впливу на виконання завдань військами [1].

Доктрина 2020 р. є військовою керівною публікацією, розробленою в межах системи військового управління та орієнтованою передусім на органи військового управління і підрозділи Збройних Сил України, які залучаються до планування та проведення операцій, а також до взаємодії з цивільними акторами. Хоча в ній згадуються й інші складові сил оборони,

внутрішня логіка документа переважно прив'язана саме до ЗСУ як основного носія спроможності цивільно-військового співробітництва.

Після 2022 р. безпекове середовище стало принципово іншим. По-перше, війна набула загальнонаціонального виміру, включно з масованими атаками на критичну інфраструктуру та логістику, що зумовило необхідність системної взаємодії сил оборони з енергетичним, транспортним, медичним, комунальним та іншими секторами на всій території країни. По-друге, зросли масштаби гуманітарних викликів: внутрішнє переміщення населення, евакуація, потреби у тимчасовому розміщенні, соціальній підтримці та відновленні адміністративних спроможностей на деокупованих територіях. По-третє, ускладнилася структура акторів: окрім ЗСУ, до виконання оборонних завдань системно залучаються інші складові сил безпеки і оборони, військові адміністрації, органи цивільного захисту, державні й недержавні волонтерські мережі. По-четверте, міжнародна допомога й присутність міжнародних гуманітарних акторів стали масовими, що підвищило вимоги до стандартизованої координації, прозорості, доброчесності та розмежування гуманітарних і військових функцій.

Таким чином, Доктрина 2025 р. стала відповіддю на структурні зрушення: від локальної операційної взаємодії, а ж до всеохоплюючої оборони, де межа між фронтом і тилом значною мірою розмивається, а цивільна інфраструктура і соціальні системи стають одночасно цілями противника й ресурсом оборони [2]. На відміну від Доктрини 2020 р., Доктрина 2025 р. зміщує акцент у бік розуміння ЦВС як спільної функції в межах застосування ЗСУ та інших складових сил оборони. Це означає інституційне розширення адресата документа: йдеться вже не лише про внутрішньовідомчу спроможність ЗСУ, а про потребу уніфікації підходів у ширшому секторі безпеки і оборони.

Сфера застосування ЦВС також зазнає розширення. Доктрина 2020 р. була орієнтована переважно на умови воєнного конфлікту на власній території та в районах операцій сил оборони. Натомість Доктрина 2025 р., віддзеркалюючи законодавчі зміни 2024 р., фіксує можливість здійснення заходів ЦВС, зокрема і на території держави-агресора, а також пов'язує ЦВС із формуванням оборонної свідомості та готовності цивільного населення до національного спротиву. Відтак ЦВС набуває рис інструмента стратегічної стійкості, суспільної мобілізації та довгострокового зміцнення оборонного потенціалу держави.

Виходячи з вищезазначеного, через співвіднесення доктринальних приписів із практичними уроками війни, а також з урахуванням еволюції політико-правової бази як в Україні, так і в країнах НАТО, можна зафіксувати перехід від, умовно кажучи, «операційно-стабілізаційної» моделі, характерної для Доктрини 2020 року, до моделі «спільної функції», відображеної в Доктрині 2025 року. Остання інтегрує ЦВС не лише у власне військову систему ЗСУ, зокрема розвідку, логістику, інженерне забезпечення, інформаційно-психологічні операції та інші напрями, а й у цивільні та суспільно-політичні напрями діяльності, серед яких соціальний супровід поранених, репатріація, евакуація населення, захист цивільних осіб, реагування на гуманітарні й соціальні виклики тощо.

У доктринальному визначенні ЦВС обидва документи зберігають базову ідею: це комплекс заходів координації та взаємодії військових з органами влади, організаціями та громадянами з метою створення сприятливих умов для виконання завдань військами. Однак у Доктрині 2025 р. це визначення набуває ширшого змісту. По-перше, чіткіше диференціюються категорії цивільно-військової взаємодії як ключової функції у відносинах із суб'єктами цивільного середовища та цивільно-військового співробітництва як ширшого доктринального конструкту, що охоплює взаємодію, підтримку, оцінювання й інформаційний обмін. По-друге, Доктрина 2025 р. активніше використовує категорії стійкості та національного спротиву, формуючи міст між оперативною діяльністю сил оборони і суспільною мобілізацією. По-третє, вона деталізує об'єктність цивільного середовища через розширений перелік підсистем і напрямів підтримки: критичну інфраструктуру, транспорт, енергетику, медичну сферу, комунальні послуги, соціальний захист тощо.

Отже, категоріальний апарат Доктрини 2025 р. демонструє перехід від переважно операційного тлумачення ЦВС до системно-суспільного, в якому цивільне середовище розглядається не лише як фактор, що впливає на виконання бойових завдань, а й як складова ширшої архітектури національної стійкості. У цьому сенсі ЦВС поступово виходить за межі вузького функціоналу зв'язку з громадами та набуває значення інструмента координації між

оборонними, цивільними, гуманітарними, соціальними й інформаційними спроможностями держави.

Доктрина 2025 р. наочно демонструє практичне зближення трьох рівнів нормотворення: військово-доктринального, законодавчого та виконавчого. Це, своєю чергою, зменшує ризик «доктринального вакууму» та підвищує спроможність інституційно закріплювати практики, вироблені в ході війни. Одним із таких кроків стала Постанова Кабінету Міністрів України № 948 від 20 серпня 2024 року [12], що запровадила нормативні рамки для діяльності служб супроводу військовослужбовців та членів їхніх сімей. У доктринальному вимірі це означає, що окрема лінія діяльності, пов'язана із соціальним захистом і супроводом, переходить із площини практичної необхідності у площину інституційного стандарту. Доктрина 2025 р. інкорпорує ці зміни, фактично інтегруючи соціальний супровід у ширшу архітектуру ЦВС як елемент стійкості людського ресурсу оборони.

У 2020 р. ЦВС існувало переважно як відомча спроможність, доктринально оформлена у військовій керівній публікації. Після 2022 р. законодавчий і урядовий рівні почали поступово виводити цю сферу на рівень державної політики. Закон № 4068-IX від 20 листопада 2024 року прямо закріпив визначення цивільно-військового співробітництва в Законі України «Про оборону України», визначивши його як комплекс заходів Збройних Сил України та інших військових формувань щодо координації та взаємодії з органами виконавчої влади, органами місцевого самоврядування, громадськими об'єднаннями, організаціями та громадянами з метою створення сприятливих умов для виконання завдань і функцій Збройних Сил України, зокрема й на території держави-агресора, а також формування у цивільного населення оборонної свідомості та готовності до національного спротиву [11]. Саме ця законодавча новела демонструє, що ЦВС поступово набуває не лише військово-організаційного, а й політико-правового значення.

Важливим організаційним кроком є поступове утвердження показників ефективності ЦВС. Доктрина 2020 р. переважно описувала, що необхідно робити, тоді як Доктрина 2025 р. актуалізує питання вимірювання результату. Це має практично виявлятися у зниженні кількості інцидентів у взаємодії з громадами, швидкості деконфліктизації маршрутів і розміщення військ, стабільності доступу до критичної інфраструктури, індикаторів довіри населення, скороченні часу реагування на соціальні кризи та здатності підтримувати сталі канали взаємодії з цивільними суб'єктами. Без системи вимірювання існує ризик перетворення доктрини на декларативний документ, який не забезпечує належного управлінського ефекту.

У кадровій політиці це означає потребу в мультидисциплінарності. Окрім військової підготовки, персонал ЦВС має володіти знаннями у сфері публічного адміністрування, права, включно з міжнародним гуманітарним правом, гуманітарної координації, кризових комунікацій, базового соціального супроводу, а також навичками медіації й переговорів. Посилення блоку супутніх завдань: соціального супроводу, протидії торгівлі людьми, запобігання сексуальній експлуатації та насильству, реагування на соціальні надзвичайні ситуації тощо, вимагає включення відповідних модулів до підготовки персоналу ЦВС і створення сталих механізмів взаємодії з профільними цивільними службами.

Особливе місце займає етика взаємодії. Доктрина 2025 р. прямо вказує на неприпустимість практик, які можуть підірвати довіру до ЦВС, зокрема ситуацій, коли контакти з гуманітарними організаціями або місцевою владою сприймаються як прикриття для розвідувальної чи інформаційно-психологічної діяльності. Це суттєвий доктринальний сигнал: у конфліктах високої інтенсивності довіра є таким самим ресурсом, як і матеріальні активи. Її втрата призводить до зниження якості інформації про цивільне середовище, зростання конфліктності, втрати доступу до гуманітарних каналів та підвищення ризиків для цивільного населення.

Перехід ЦВС у Доктрині 2025 р. до статусу спільної функції неминуче актуалізує питання спроможностей. Якщо у 2020 р. одним із ключових завдань було розгортання підрозділів, заповнення штатних посад і налагодження базових процедур взаємодії, то у 2025 р. йдеться вже про інституційне масштабування: створення підготовлених команд у різних компонентах сил оборони, здатних діяти за уніфікованими процедурами, здійснювати цивільний аналіз, вести переговори з цивільними акторами, координувати міжвідомчі питання та працювати в умовах високої соціальної напруги.

Під час ведення операцій сил оборони Доктрина 2025 р. підкреслює необхідність інтегрувати цивільний фактор у логіку операційного планування. Моделювання ураження,

розміщення військ, інженерні роботи та логістика повинні враховувати наслідки для цивільної інфраструктури й гуманітарних потреб. Це є прямим відображенням уроків війни, коли швидке відновлення мостів, доріг, енергетичних мереж, водопостачання та медичної інфраструктури має не лише гуманітарний, а й безпосередній операційний ефект. Зазначимо, що в рамках реалізації основних функцій Центрального управління ЦВС Генерального штабу ЗСУ відбувається щодобовий збір інформації про зміни стану цивільного середовища. При цьому аналізується як стан цивільного середовища (обстановка) у зонах (районах) відповідальності створених угруповань військ (сил), так і поза ними (районами) відповідальності угруповань, на решті території України [9, с.1125].

Окремо слід розглянути еволюцію підходу до національного спротиву. У Доктрині 2020 р. відповідна проблематика була пов'язана переважно з логікою руху опору, тоді як у Доктрині 2025 р. вона набуває більш державоцентричного змісту і не зводиться до суто військових дій у тилу противника. Йдеться також про взаємодію з населенням на тимчасово окупованих територіях, постізоляційну підтримку, реінтеграцію, відновлення довіри до державних інституцій і повернення громадян у правове поле України. Структури ЦВС у цій логіці стають каналом акумулювання проблематики цивільного населення, зокрема щодо доступу до соціальних послуг, гуманітарної підтримки, юридичних процедур і безпекових гарантій.

У частині територіальної оборони Доктрина 2025 р. розширює доктринальний горизонт ЦВС у двох напрямках. По-перше, ЦВС має не лише комунікаційну, а й координаційно-логістичну роль, підтримуючи організацію укриттів, евакуацій, забезпечення базових потреб населення в громадах, що перебувають під загрозою, а також взаємодію з підрозділами цивільного захисту та медичними закладами. По-друге, ЦВС пов'язується з формуванням оборонної свідомості та готовності до спротиву, що створює місток між територіальною обороною як воєнною практикою та суспільною мобілізацією.

Доктрина 2025 р. зберігає зазначені контексти, але доктринально збільшує їхню вагу, фактично визнаючи, що після 2022 р. територіальна оборона, національний спротив та дії на тимчасово окупованих територіях є необхідними елементами системи національної безпеки та оборони. Виходячи з цього, організація ЦВС описується як наскрізна для всіх компонентів сил оборони й для різних театрів дій, а роль ЦВС під час стратегічного розгортання посилюється. Силам оборони необхідно завчасно ідентифікувати критичні цивільні спроможності: маршрути, вузли енергетики, медичні потужності, комунальні ресурси, гуманітарні канали, формувати механізми деконфліктизації з місцевою владою та операторами інфраструктури, а також забезпечувати зв'язок із гуманітарними акторами на випадок масових переміщень населення.

Доктрина 2025 р. передбачає наскрізну умову партнерства з цивільним сектором, за якої головну роль у вирішенні проблем цивільного середовища зберігають органи державної влади, місцевого самоврядування та інші цивільні інституції. ЦВС у цій системі має бути інструментом підсилення, а не заміщення цивільного управління. Саме тому особливого значення набувають міжвідомчі угоди про обмін інформацією, протоколи взаємодії із системою цивільного захисту, а також інституційні канали участі громад у визначенні пріоритетів відновлення, безпеки та підтримки постраждалого населення.

Найбільш показовою різницею між доктринами є еволюція блоку комплексних міжвідомчих питань, або супутніх завдань. Йдеться про проблемні сфери, які безпосередньо впливають на умови виконання завдань військами, але за своєю природою виходять за межі суто військових компетенцій. Включення цих питань до доктрини виконує дві функції: легітимаційну, що окреслює межі участі військ і принципи взаємодії з цивільними, та координаційну, що сигналізує про необхідність міжвідомчого механізму управління, обміну інформацією і розподілу відповідальності.

У Доктрині 2020 р. перелік супутніх питань був відносно стислим і зосередженим на запобіганні найбільш чутливим ризикам цивільного виміру: захисті цивільного населення, запобіганні використанню дітей у збройному конфлікті та їхньому захисті, запобіганні гендерно зумовленому насильству, захисті об'єктів культурної спадщини, прозорості, доброчесності та сприянні боротьбі з корупцією. Такий набір загалом відповідав міжнародним підходам до міжсекторальних тем, пов'язаних із міжнародним гуманітарним правом, правами людини та гуманітарною взаємодією.

Доктрина 2025 р. зберігає зазначені напрями, але значно розширює перелік супутніх завдань. До них додаються пошукові та репатріаційні заходи, реінтеграція та постізоляційна

підтримка, соціальний супровід військовослужбовців і членів їхніх сімей, впровадження діяльності служб супроводу, реагування на соціальні надзвичайні ситуації, військовий внесок у гуманітарну допомогу, запобігання сексуальній експлуатації та насильству, запобігання торгівлі людьми, а також уточнення питань захисту цивільних, дітей та культурної спадщини.

Логіка такого розширення є очевидною, адже після 2022 р. війна породила масштабні соціальні травми й адміністративні виклики, які безпосередньо впливають на обороноздатність. Реінтеграція та постізоляційна підтримка адресують проблематику звільнених або деокупованих територій, осіб, які перебували під окупацією, у полоні чи примусовому переміщенні, а також необхідність відновлення довіри до державних інституцій. Соціальний супровід військовослужбовців і членів їхніх сімей відповідає на потребу утримання людського ресурсу оборони, зниження соціальної напруги в громадах і забезпечення доступу до послуг. Реагування на соціальні надзвичайні ситуації відображає частоту криз, пов'язаних з евакуаціями, відключеннями, масовими переміщеннями та руйнуванням інфраструктури, де від якості координації залежить не лише гуманітарний результат, а й стабільність тилу.

У Доктрині 2020 р. захист цивільного населення фігурував у блоці супутніх завдань, тобто як важлива, але все ж відносно периферійна тема щодо основних військових завдань. Після 2022 р. цей підхід виявився недостатнім: у ситуації масованих обстрілів, урбанізованих бойових дій, використання противником цивільної інфраструктури у воєнних цілях захист цивільних стає центральним фактором легітимності, стратегічної комунікації та міжнародного сприйняття дій сил оборони. Доктрина 2025 р. фактично робить захист цивільних системним параметром, який інтегрується через зв'язок ЦВС із вогневою підтримкою, переміщенням, розміщенням, інженерним, медичним і логістичним забезпеченням, а також із мінімізацією ризиків для цивільного середовища.

У цьому простежується логіка системної інтеграції, за якої ЦВС перестає бути відокремленим або допоміжним напрямом діяльності й набуває статусу наскрізної функції, включеної в процеси операційного планування, захисту сил, логістичного забезпечення, інформаційної взаємодії та реагування на гуманітарні й соціальні виклики. Завдяки цьому цивільний вимір перестає бути окремою лінією діяльності й стає частиною дизайну операцій.

З практичної точки зору реалізація цього доктринального припису потребує кількох взаємопов'язаних кроків: навчання персоналу ЦВС принципам гуманітарної цивільно-військової координації ООН – UN-CMCoord [6] і процедурі використання військових активів у гуманітарній підтримці; створення механізмів деконфліктизації, зокрема інформаційних обмінів про маршрути, райони доступу та часові вікна без розкриття критичної військової інформації; запровадження етичних стандартів взаємодії з гуманітарними партнерами, включно з політикою запобігання сексуальній експлуатації та насильству, яка у Доктрині 2025 р. вперше прямо присутня як супутнє завдання.

Доктрина 2020 р. розглядала взаємодію з гуманітарними організаціями переважно як інструмент стабілізації і підтримки операцій у зоні конфлікту. Доктрина 2025 р. у контексті масової міжнародної допомоги фактично підвищує стандарт такої взаємодії, що корелює з міжнародними вимогами до прозорості, доброчесності та запобігання корупційним ризикам у гуманітарних ланцюгах постачання. Водночас доктрина підкреслює недопущення сприйняття ЦВС як інструмента розвідки або інформаційного впливу. Це відповідає гуманітарній вимозі чіткого розмежування ролей, відповідно до якої координація між військовими та гуманітарними акторами допускається лише за умови збереження самостійності гуманітарного мандату та недопущення підміни гуманітарної діяльності військовими завданнями.

У контексті модернізації української моделі цивільно-військового співробітництва особливого значення набувають два виміри міжнародного досвіду. Водночас слід урахувати, що цей досвід переважно формувався в межах стабілізаційних заходів у зонах миротворчих операцій або постконфліктного врегулювання, тоді як українська модель ЦВС функціонує в умовах повномасштабної війни, на власній території, серед власного населення та в ситуації безпосередніх людських, соціальних, економічних і гуманітарних втрат.

Перший вимір пов'язаний з управлінням процесами відновлення та стабілізації у перехідний період, коли військові структури тимчасово виконують окремі адміністративні функції або забезпечують їх підтримку. Другий стосується проблеми легітимності та суспільного сприйняття, адже у низці операцій міжнародних коаліцій негативне ставлення цивільного населення, зумовлене корупційними скандалами, інцидентами щодо цивільних осіб або

змішуванням гуманітарних і військових ролей, підривало досягнення стратегічних цілей. Для України ці уроки мають бути адаптовані з урахуванням того, що йдеться не про зовнішню стабілізаційну місію, а про захист власного суспільства, подолання наслідків війни, підтримку постраждалого населення та запобігання соціальним конфліктам, що виникають унаслідок втрат, переміщення, руйнування інфраструктури й тривалого воєнного напруження.

Доктрина 2025 р., включаючи положення щодо доброчесності, прозорості та низки супутніх завдань, фактично враховує ці уроки, намагаючись мінімізувати репутаційні, гуманітарні й соціальні ризики в діяльності ЦВС. Таким чином, міжнародний досвід виступає не лише фоном, а й джерелом інституційного навчання, яке в українських умовах повинно бути адаптоване до моделі оборони власної держави, високої ролі громадянського суспільства та особливого морально-політичного контексту війни за незалежність.

Фактично Доктрина 2025 р. переводить ЦВС із периферійної гуманітарно-комунікаційної сфери у центр процесів планування і застосування сил, що відповідає умовам всеохоплюючої оборони та потребі мінімізувати негативні наслідки для цивільного середовища. Водночас таке розширення створює і нові ризики: нормативне перевантаження ЦВС надмірною кількістю завдань, дефіцит підготовленого персоналу, фрагментацію міжвідомчої координації, конкуренцію мандатів з іншими штабними функціями, а також інформаційні та репутаційні ризики.

З огляду на це, новації Доктрини 2025 р. можуть бути пояснені поєднанням трьох груп факторів: безпеково-операційних, політико-правових і міжнародно-стандартизаційних.

Повномасштабна війна оголила системну залежність оборони від цивільних спроможностей: енергетики, транспорту, зв'язку, медицини, комунального господарства. Умови, коли противник цілеспрямовано атакує критичну інфраструктуру, вимагають від сил оборони здатності працювати у зруйнованому середовищі та водночас підтримувати його відновлення. Звідси виникає необхідність посилення інфраструктурного і логістичного виміру підтримки цивільного середовища, а також інтеграції ЦВС з інженерними, кібернетичними, інформаційними й медичними спроможностями.

Соціальні наслідки війни: масові переміщення, евакуації, зростання потреб у соціальному захисті, повернення військовослужбовців-ветеранів, травматизація громад, все це актуалізувало потребу інституційної підтримки людей як ресурсу оборони. Запровадження служб супроводу та включення соціального супроводу до кола завдань ЦВС відображає усвідомлення того, що стійкість тилу і мотивація особового складу залежать від якості взаємодії держави з сім'ями військових, а також постраждалими громадами та цивільним населенням загалом.

Корекція правового поля, зокрема законодавче визначення ЦВС і його зв'язок із національним спротивом, підняла цивільно-військове співробітництво на рівень державної політики, а не лише відомчої практики. Включення до визначення ЦВС формування оборонної свідомості цивільного населення, а також можливості здійснення заходів на території держави-агресора доктринально закріплює ширший спектр діяльності, що частково наближає ЦВС до інструментів стратегічної комунікації та управління поведінкою в цивільному середовищі. Це створює як можливості для підвищення готовності до спротиву, так і ризики, пов'язані з потенційною плутаниною ролей між ЦВС, стратегічними комунікаціями та інформаційними операціями. Саме тому Доктрина 2025 р. окремо акцентує на недопущенні сприйняття ЦВС як інструмента інформаційного впливу. Науковці Центрального управління ЦВС Генерального штабу ЗСУ в рамках пошуку дієвої методології пропонують для ефективної боротьби з інформаційними загрозами реалізувати комплексний підхід, який включає моніторинг, регулювання, співпрацю з медіа та платформами, освітні ініціативи та активне спростування шкідливих наративів. Кожен канал комунікації вимагає індивідуальних заходів та контрзаходів, які дозволяють мінімізувати вплив деструктивних інформаційних атак з боку противника [10, с.164].

Узагальнюючи, можна стверджувати, що на сьогодні ЦВС у національній моделі оборони виконує роль інституційного мосту між військовою силою та цивільними спроможностями держави й суспільства. У 2020 р. цей міст обслуговував переважно потреби операцій у конкретних районах і забезпечував деконфліктизацію та стабілізаційний ефект. У 2025 р. він стає системоутворюючим елементом всеохоплюючої оборони: ЦВС інтегрується з плануванням і застосуванням сил оборони, підтримує критичну інфраструктуру, сприяє залученню цивільних

ресурсів, забезпечує координацію з гуманітарними та соціальними системами, а також бере участь у формуванні оборонної свідомості.

З огляду на це, місце ЦВС у системі національної безпеки і оборони України може бути визначене у трьох вимірах.

Перший: операційно-штабний, пов'язаний із забезпеченням командування інформацією про цивільний фактор, узгодженням дій із цивільними акторами та зменшенням негативних наслідків операцій для цивільного населення.

Другий: державно-управлінський, що охоплює міжвідомчу координацію ресурсів і спроможностей у кризі, підтримку функціонування владних інституцій і критичної інфраструктури, взаємодію з військовими адміністраціями та органами місцевого самоврядування.

Третій: консолідаційний, спрямований на підтримання соціальної згуртованості, довіри до сил оборони, захист вразливих груп, соціальний супровід військовослужбовців і членів їхніх сімей, а також збереження легітимності оборонних зусиль держави.

Отже, Доктрина 2025 р. є не просто оновленням термінології, а відображенням зміни парадигми оборони України: від операційної адаптації до системної стійкості. Вона демонструє, що цивільно-військове співробітництво в умовах російсько-української війни поступово перетворюється з допоміжного інструмента взаємодії з цивільним середовищем на комплексну спільну функцію, яка забезпечує синхронізацію військових, цивільних, гуманітарних, соціальних та інформаційних спроможностей у системі національної безпеки і оборони.

Порівняльний аналіз доктрин цивільно-військового співробітництва 2020 і 2025 років засвідчує спадковість базової моделі ЦВС, що охоплює взаємодію з цивільним середовищем, підтримку військ, підтримку цивільного середовища та його оцінювання. Водночас Доктрина 2025 р. істотно змінює місце ЦВС у системі оборони, переводячи його у статус спільної функції для Збройних Сил України та інших складових сил оборони.

Найсуттєвіші зміни пов'язані з трансформацією безпекового контексту після 24 лютого 2022 року. Масштаб війни, атаки на критичну інфраструктуру, гуманітарні й соціальні наслідки збройної агресії, зростання ролі територіальної оборони, національного спротиву та суспільної стійкості зумовили потребу перегляду традиційного розуміння ЦВС як переважно комунікаційного або стабілізаційного інструмента.

Доктрина 2025 р. розширює перелік супутніх завдань, інституціоналізуючи нові контури гуманітарно-соціальної безпеки: реінтеграцію, постізоляційну підтримку, служби супроводу, реагування на соціальні кризи, протидію торгівлі людьми, запобігання сексуальній експлуатації та насильству, військовий внесок у гуманітарну допомогу. Це свідчить про перехід від логіки запобігання окремим ризикам до логіки управління комплексними наслідками війни.

Важливою особливістю Доктрини 2025 р. є інтеграція ЦВС з іншими об'єднаними напрямками діяльності сил оборони. Цивільний фактор стає параметром операційного планування, логістики, інженерного забезпечення, медичного забезпечення, захисту сил, стратегічних комунікацій, інформаційної взаємодії та підтримки критичної інфраструктури. У цьому проявляється перехід від локальної взаємодії з цивільними акторами до системної інтеграції цивільного виміру в дизайн оборонних операцій.

6. Conclusions

Міжнародний досвід залишається важливим джерелом інституційного навчання для України, однак він потребує критичної адаптації. На відміну від багатьох стабілізаційних або миротворчих операцій, українська модель ЦВС функціонує не в умовах зовнішньої місії, а в умовах війни на власній території, серед власного населення та в ситуації безпосередніх людських, соціальних, економічних і гуманітарних втрат. Саме тому для України особливого значення набувають питання довіри, легітимності, розмежування гуманітарних і військових ролей, доброчесності та недопущення підміни цивільного управління військовими структурами.

Таким чином, доктринальна еволюція ЦВС в Україні відображає ширшу трансформацію національної безпекової архітектури. Цивільно-військове співробітництво поступово перетворюється на механізм конверсії нематеріальних активів: суспільної довіри, морального авторитету, ціннісної солідарності та міжнародної підтримки у конкретні ресурси обороноздатності, стійкості, легітимності та ефективного управління в умовах російсько-

української війни. Саме в цьому полягає його політико-правова сутність і стратегічне значення для сучасної України.

References

1. Upravlinnia tsyvilno-viiskovoho spivrobitnytstva Heneralnoho shtabu Zbroinykh Syl Ukrainy. (2020). *Doktryna "Tsyvilno-viiskove spivrobitnytstvo" : SP 9-00(01).01* [Doctrine "Civil-military cooperation": SP 9-00(01).01]. <https://sprotvyg7.com.ua/wp-content/uploads/2022/03/СП-9-0001.01-Доктрина-цивільно-військове-співробітництво.pdf> (in Ukrainian)
2. *Doktryna "Tsyvilno-viiskove spivrobitnytstvo": OP 9-0(112)* [Doctrine "Civil-military cooperation": OP 9-0(112)]. (2025). https://drive.google.com/file/d/1uRHRyoRstZH9fz0NGeAXYpGoTz4cVcn_/view (in Ukrainian)
3. Huntington, S. P. (1957). *The soldier and the state: The theory and politics of civil-military relations*. Harvard University Press. <https://archive.org/details/soldierstatetheo0000hunt>
4. Janowitz, M. (1960). *The professional soldier: A social and political portrait*. Free Press. <https://archive.org/details/professionalsold0000jano>
5. Finer, S. E. (2002). *The man on horseback: The role of the military in politics* (2nd ed.). Transaction Publishers.
6. Inter-Agency Standing Committee. (2008). *Civil-military guidelines & reference for complex emergencies* (Version 1.0). <https://surl.li/mzipnw>
7. NATO Standardization Office. (2025). *Allied joint doctrine for civil-military cooperation (AJP-3.19, Edition B, Version 1)*. <https://www.cimic-coe.org/wp-content/uploads/2025/06/AJP-3.19-EDB-V1-E.pdf>
8. NATO CIMIC Centre of Excellence. (2023). *Civil-military cooperation (CIMIC) handbook*. <https://www.cimic-coe.org>
9. Kutkov, O. O., & Litvin, L. Yu. (2025). Obgruntuvannya modeli mekhanizmu derzhavnoho rehuliuвання tsyvilno-viiskovoho spivrobitnytstva v umovakh zahostrennia voienno-politychnoi obstanovky [Substantiation of the model of the mechanism of state regulation of civil-military cooperation under conditions of aggravation of the military-political situation]. *Natsionalni interesy Ukrainy*, 5(10), 1120–1142. [https://doi.org/10.52058/2786-6025-2025-11\(52\)-134-148](https://doi.org/10.52058/2786-6025-2025-11(52)-134-148) (in Ukrainian)
10. Kutkov, O. O., Verbovenko, O. P., & Diudenko, S. V. (2025). Vplyv informatsiinykh chynnykiv na tsyvilne seredovyshe: osnovni zahrozy ta metodychni pidkhody dlia yikh podolannya [The influence of information factors on the civilian environment: Main threats and methodological approaches to overcoming them]. In *Kryza suchasnoi heopolytyky: svit mizh demokratiieiu y avtorytaryzmom* [Crisis of modern geopolitics: The world between democracy and authoritarianism] (pp. 163–165). Proceedings of the International Scientific and Practical Conference. Pereiaslav. (in Ukrainian)
11. Verkhovna Rada Ukrainy. (2024, November 20). *Pro vnesennia zmin do deiakyykh zakoniv Ukrainy u sferi natsionalnoi bezpeky i oborony shchodo nadannia dopomohy na dohospitalnomu etapi ta zdiisnennia tsyvilno-viiskovoho spivrobitnytstva: Zakon Ukrainy No. 4068-IX* [On amendments to certain laws of Ukraine in the field of national security and defence regarding the provision of pre-hospital care and implementation of civil-military cooperation: Law of Ukraine No. 4068-IX]. <https://zakon.rada.gov.ua/go/4068-20> (in Ukrainian)
12. Kabinet Ministriv Ukrainy. (2024, August 20). *Deiaki pytannia vprovadzhennia diialnosti sluzhb suprovodu viiskovosluzhbovtsiv, osib riadovoho i nachalnytskoho skladu sluzhby tsyvilnoho zakhystu, politseyskykh ta chleniv yikh simei: Postanova No. 948* [Certain issues of implementing support services for military personnel, civil protection service personnel, police officers and their family members: Resolution No. 948]. <https://zakon.rada.gov.ua/go/948-2024-%D0%BF> (in Ukrainian)